

Ülvüyyə Şirzad qızı Hüseynova
Bakı Dövlət Universiteti
dissertant
ulka.huseyn1011@mail.ru

İNVEKTİV LEKSİKANIN TƏSNİFİ MƏSƏLƏSİ

Xülasə

Məqalədə əsasən invektiv leksika və onun işlənmə xüsusiyyətləri araşdırılır. İnektiv leksikada etiket normalarının kobud pozulması halları, emosional əlaqə, nitq aktlarının işlənməsi istiqamətində xüsusi araşdırmalar aparılmışdır. Kütləvi İnformasiya Vasitələrində mənfi emosiyaların dil vasitəsilə verballaşması misaləsi xüsusi araşdırılmışdır. Məqalədə nümunələr göstərməklə invektiv leksikanın təyin olunması meyarları müəyyənləşdirilir.

Açar sözlər: leksika, invektiv leksika, vulqarizm, loru sözlər, qeyri-normativ sözlər

Ulviya Shirzad Huseynova

Classification of invective lexis

Abstract

The article reveals with the means of creating invective vocabulary. The invective vocabulary often leads to language aggression, creating rude stylistically substandard type of speech behavior. Special attention is paid to the functions of creating invective vocabulary and means of exercising verbal aggression in mass media. The paper gives examples, and also a thorough analysis of the usage of invective vocabulary, being created in context.

Key words: lexicon, invective vocabulary, vulgarism, dialects, non-normative words

Leksik sistemin vahidi olan söz müxtəlif aspektlərdən tədqiq edilir. Sözü işlənmə dairəsi, müxtəlif funksional üslublarında fəallığı, həmçinin onun işlənməsinə məhdudiyyətin qoyulması və ya məhdud işləkliyi tədqiqat üçün xüsusi maraq doğurur. Buna baxmayaraq, sözü işlənməsinə məhdudiyyət qoyulması, bu məhdudiyyətlərin linqvistik və ekstralingvistik olması, istifadəsinə məhdudiyyət qoyulan sözlərin hansı kommunikativ sferada işlənməsinə aid araşdırmalar, xüsusən də Azərbaycan dilinin materialları üzrə aparılmış işlər çox azdır.

Obyektiv gerçəklikdə mövcud olan bütün predmetlər, hadisələr nominasiya olunur, adlandırılır. "Söz bizi əhatə edən aləm haqqında bilikləri özündə ehtiva edir, toplayır, qoruyur. Sözlər millətin keçmişinin və bugününün güzgüsüdür, xalqın həyat tərzini anlamağın açarıdır" [1, s.3].

Dilin lüğət tərkibini təşkil edən sözlərin kommunikasiya prosesində istifadə olunması eyni deyildir. Tezlik xarakteristikalarında fərqlilik müxtəlif səbəblərlə bağlı olur. Sözlərin söyləmə və mətn daxilindəki funksionallığı onların mənalari, dilin ümumişlək leksik qatına, yaxud passiv fonda aidliyindən də aiddir. Sözlər fəal və qeyri-fəal olmaqla iki yerə ayrılırlar. Qeyri-fəal sözlər məhdud şəkildə istifadə olunur.

İşlədilmə dairəsinə görə sözlər qruplara bölünür. Ə.Dəmirçizadə lüğət tərkibini təşkil edən sözləri iki hissəyə bölmüşdür: ümumişlək sözlər və xüsusi sözlər. Xüsusi sözlərə o, terminləri, jarqon və arqo sözləri, dialektizmləri, arxaik sözləri və neologizmləri daxil etmişdir [2, s.78-79]. Bu bölgünün əsasında fərqli meyarlar durur. Məsələn, dialektizmlər dialekt sözləri olub dialektə mənsubluqla təyin olunursa, arxaik sözlər dilin müasir dövründə işləkliyini itirməsi, köhnəlməsi ilə təyin olunur. Arxaikləşmə sözü ifadə etdiyi denotativ istifadədən çıxması və ya aktual olmaması ilə bağlı xüsusiyyətdir. Dilin lüğət tərkibində başqa söz qrupları da vardır. Məsələn, S.Cəfərov işlənmə dairəsinə görə bölgü verərkən loru sözlər və vulqarizmlərə də yer ayırmışdır [3, s. 66]. V.Kuxarenko isə lüğət tərkibini neytral, bədii və danışq dilində işlənən söz qruplarına ayırmışdır. Bədii qata o, arxaizmləri, varvarizm və əcnəbi sözləri, terminləri, neologizmləri, danışq dili qrupuna isə, slenqləri, vulqarizmləri, jarqonları, peşə-sənət

sözlərini, dialektizmləri daxil etmişdir [4, s.7-8]. Bu cür bölgünün əsasında hansı meyarın durmasını təyin etmək çətindir. Çox güman ki, müəllif belə ayırma məqsədilə bədii dil və danışq dili materiallarında sözün işlənməsini araşdırmalı olmuşdur. Belə olan halda lüğət tərkibindəki neytral sözlərin seçilməsi meyarları təyin etmək olmur.

A.Moroxovski və O.Vorobyova isə öz tədqiqatlarında ingilis dilinin lüğət tərkibini: 1) yüksək üslubi tona məxsus sözlər: poetizmlər, arxaizmlər, varvarizmlər və əcnəbi sözlər; 2) qeyri-ədəbi danışq dili: kollokvualizmlər, dialektizmlər, vulqarizmlər, jarqon sözlər və slenqlərə bölmüşlər [5, s.101-117]. Bölgüdə varvarizmlərin hansı səbəbdən yüksək üslubi tona məxsus olmasını aydınlaşdırmaq çətindir. Qeyri-ədəbi danışq dilində kollokvualizmlərin yer alması təbii haldırsa, dialektizmlərin bu qrupa salınması bir qədər mübahisə doğurur.

Lüğət fondunun aktiv və passiv laylara alınması işləkliliklə bağlı məsələdir. Passiv leksikada da xalqların həyat tərz, adət-ənənələrinin izləri özünü qoruyur, bu sözlər də müəyyən semantikaya malikdirlər. Passiv lüğət fonduna münasibətini V.M.Şanski belə ifadə etmişdir: “Dilin leksikasının müasir vəziyyətini sistem kimi təyin etməyən, onun adi, gündəlik istifadə olunmayan ünsür təsiri bağışlayan, ya yeni olub orada qərarlaşmış, ya da nitq prosesi üçün zəruriliyini itirmiş sözlər passiv lüğət fonduna aiddir” [6, s.142]. Eyni məsələyə H.Həsənov öz münasibətini bildirmiş, sözləri aktiv və passiv olmaqla iki yerə bölmüş və bundan sonra aktiv sözlərin də iki tipini fərqləndirmişdir: 1) ümumxalq sözləri: ümumişlək, danışq, loru, kitab, poetik və rəsmi sözlər; 2) məhdud dairədə işlədilən sözlər: dialektizmlər, peşə-sənət sözləri, terminlər, jarqon sözlər, arqo sözlər [7, s. 111]. Göründüyü kimi, müəllif köhnəmiş sözləri və neologizmləri passiv lüğət fonduna aid etmişdir.

B.Xəlilov işlədilmə dairəsinə görə fərqlənən sözlərin təsnifi məsələsinə fərqli şəkildə yanaşmış, əvvəlcə dilin lüğət tərkibində olan sözləri hamının başa düşdüyü və məhdud dairədə işlədilən sözlər şəklində ayırmış, ikinci qrupa dialektizmləri, arxaizmləri, neologizmləri, vulqarizmləri, loru sözləri, jarqon və arqo sözlərini aid etmişdir. Müəllif bundan başqa xüsusi sözlər qrupunu ayırmış, terminləri və peşə-sənət sözlərini ora daxil etmişdir. Nəhayət, alınmaları mənşəcə fərqlənən qrup adlandırmışdır [8, s.26]. Fikrimizcə, sözlərin hamı tərəfindən başa düşülməsi ilə məhdud dairədə işlənməsi fərqləndirmə meyarı ola bilmir. əvvəla hamı tərəfindən başa düşülmə meyarı yayğındır. Məhdud dairədə işlənen sözlər də dil daşıyıcılarına məlum olan sözlərdir. Ümumişləklilik dildə sözlərin fəal işlənməsini nəzərdə tutur. Bununla yanaşı, xüsusi sözlər qrupundakı terminlər, peşə-sənət sözlər də məhdud dairədə işlədilir.

A.Qurbanov əsas və əlavə sözlər qruplarından bəhs etmişdir. Əsas sözlərin zəruri əşya və məfhumların, hadisələrin ifadə etməsi fikrini irəli sürən müəllif, əlavə sözlər qrupuna dialektizmləri, arxaizmləri, loru sözləri, vulqarizmləri, dar sahə terminlərini, peşə-sənət sözlərini və s. daxil etmişdir [9, s.195]. Əsas və əlavə sözlərə ayırma dilin leksik sisteminin fəaliyyətini əks etdirə bilmir. Sözün ən zəruri məfhum və hadisəni bildirməsi ümumi fikirdir. Dil üçün zəruri və ən zəruri olan yoxdur. Dil hər cür kommunikasiyanı reallaşdırma bilməli və bunun üçün onun lüğət fondunda lazım gələn sözlər olmalıdır. Sözlər zəruriliyə və qeyri-zəruriliyə görə yaranmır.

Məlumdur ki, danışq dilində işlədilən, ədəbi dilin leksikasına aid edilməyən sözlər loru sözlər adlandırılır. Bunlar ədəbi dilin sözləri olmasa da, bədii ədəbiyyatda personajların dilində işlənilir. Loru sözlərdən istifadə edilməsi ədəbi dil normalarını həmişə pozmur. Onların işlənməsi nitq situasiyasından və eləcə də danışanın nitq səriştəsindən asılıdır. Loru sözlər məişət leksikasının tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

Loru sözlər ekspressiv-emosional sözlər qrupuna daxildir. Onları xüsusi loru sözlər və vulqar sözlər kimi iki qrupa ayırmaq olar. Xüsusi loru sözlərin ekspressivlik daşımadığı və kobud sözlər sırasına daxil olmadığı qeyd olunmalıdır. Vulqar sözlərdə kobudluq, etikanın pozulması güclüdür. Məişət danışığında loru sözlərin çox işlənməsi bu danışq tipinin kobudluğunun göstəricisi deyildir. Danışq dilində emosionallıq və ekspressivlik daha güclü olur. Kommunikasiya prosesində iştirak edən kommunikanların bir-birinə münasibəti, danışq mövzusu, tərəflərin maraq dairəsi sözlərin seçilməsinə təsir göstərir. Belə hallarda kommunikanların nəzakət qaydalarını pozması və bir-birinə münasibətdə neqativ emosional qiymətləndirmə ifadə edən sözləri nitq aktlarına daxil etməsi hadisəsi baş verir. Nitq situasiyası elə ola bilər ki, kommunikasiya iştirakçıları ədəbi dil üçün səciyyəvi olmayan söyüş və qarğışları da dilə gətirir, bir-birini təhqir edirlər. Vulqar sözlərdə kobudluq, nəzakətsizlik, təhqir, alçaldıcı münasibət ifadəsini tapır [7, s. 201].

Vulqar sözlərin elə bir qrupu da vardır ki, onların istər yazılı, istərsə də şifahi nitqdə işlədilməsi qadağan hesab edilir. Belə sözlər tabular da adlandırılır. Tabular cəmiyyətdə qəbul edilmiş ictimai və sosial normalarla müəyyənləşir. Lakin bu o demək deyil ki, belə sözlərin qəbul edilmiş müəyyən siyahısı vardır. Cəmiyyətdə sosial davranış və nitq davranışı normaları hökm sürür. Bu normalar konkretləşdirilmiş, elan edilmiş olmasa da, mövcud normalardır. Cəmiyyət üzvləri nitqlərində vulqar sözlərdən istifadə etmirlər. Bununla belə, tərbiyə və digər amillərdən asılı olaraq bəzi adamlar mövcud davranış normalarına, milli-mədəni ənənələri nəzərə almır və bu onların nitq davranışına da təsir göstərir.

Kommunikasiya prosesinin iki tərəfi vardır. Bir iştirakçı adresantdırsa, digəri adresatdır. Adresantın nitqində vulqar sözlər istifadə olunursa, o, nitq davranışı şərtlərini pozur. Əgər vulqar sözlər bilavasitə adresatın özünə ünvanlanırsa, onda adresant ona qarşı kobudluq edir. Vulqar sözlər və onların daxil olduğu söyləmlər təhqiredici, alçaldıcı olduqda kommunikasiya iştirakçıları arasındakı münasibətlər sistemində kəskin dəyişmələr baş verir. Kommunikasiyada istifadə olunan sözlərə bu münasibətlər sistemindən yanaşdıqda onların daha iki qrupunu fərqləndirmək olur. Bu qruplardan biri invektiv leksika, digəri isə qeyri-invektiv leksika adlandırılır.

İnvektiv leksika adresatı təhqir edən, alçaldan leksikadır. Qeyri-invektiv leksika tərkibində adresata ünvanlanmış neqativ qiymətləndirmə, emosional-ekspressiv komponent olan leksikadır. Frazoloji vahidlərdə də invektivlik ola bilər. Ümumiyyətlə, semantikasındakı ekspressiv çalar və adresatın şəxsiyyətini təhqir, biabır edən məna olan söz və ifadələr invektivlər adlandırılır. İnvektiv leksikanın adresata kobud, alçaldıcı, ədəbsiz formada ünvanlanması da onun dəyərləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

İnvektiv leksikanın ədəbi və qeyri-ədəbi qruplarını ayırmaq olur. İkinci jarqon leksikası, dialekt sözləri, eləcə də söyüşlər də aid edilir.

Dilin lüğət tərkibinə daxil olan sözlər arasında emosional-ekspressiv qiymətləndirmə leksikasını ayırmaq da lazım gəlir. Bu leksikanı ayırmaq üçün ekspressivlik kateqoriyasından istifadə olunur. Müasir dilçilikdə ekspressivlik mürəkkəb və qeyri-müəyyənliyə malik problemlərdən biri hesab edilir. Ekspressivliyin tədqiqat sahələri üslubiyyat, semantika və nitq pragmatikası hesab olunur [10, s.7].

Ekspressivlik linqvistik hadisə hesab olunsa da, onun təyin edilməsi üsulları psixoloji təsirlə əlaqəsinə görə, sistem-struktur linqvistika çərçivəsindən kənara çıxır. Nitq subyektinin ifadə olunanla bağlı hansı hissi –neqativ və ya pozitiv hissi keçirməsi müsbət və mənfi ekspressiya ilə əlaqələndirilir. Bəzi tədqiqatçılar invektiv leksikanın emosionunu, yaxud təhqiri ifadə etməsini ayırd etməyin zəruri olduğunu qeyd edirlər. İnvektiv leksikanın adresatı təhqir etməsi və danışanı, daha dəqiq desək, invektiv leksikadan istifadə edən neqativ səciyyətləndirdiyini qəbul etmək olar. Burada invektiv leksikanın cəmiyyət arasında istifadə edilməsinin neqativ hadisə sayılması əsas götürülür. Daha bir məsələ odur ki, ekspressivliyin meydana çıxmasının özünün müəyyən səbəbləri olmalıdır. Yəni ekspressiya öz-özünə deyil, müəyyən təsir əsasında meydana çıxır, yaranır, ekspressiya kommunikativ situasiyadan da asılıdır. Danışanın/dinləyəninin niyyəti, onların kommunikasiyaya qoşulma prosesindəki ilkin bilik və təsəvvürləri, eləcə də kommunikasiya aktının linqvistik və ekstralingvistik konteksti ekspressiyanın yaranmasında rolu vardır.

İnvektiv leksikaya dair tədqiqatlarda nitq mədəniyyətinin aşağı düşməsinin invektiv leksikadan istifadənin artması ilə düz mütənəsb olmasından istifadə edilir. Aşağı səviyyəli nitq mədəniyyəti situasiyası ilə davam edən kommunikasiya aktı ümumi mənəvi-əxlaqi dəyərlərin itirilməsi, nitq davranışında tolerantlığın pozulması kimi dəyərləndirilir.

İnvektiv leksikanın tərkibinə müxtəlif kobud, ədəbsiz, etikadan kənar olan sözlər daxil olur. Bu sözlərin bir qismini tabular təşkil edir ki, onların cəmiyyət arasında səsləndirilməsi, kiməsə ünvanlanması qəbul edilmiş sosial normaları pozur. Bu cür sözlər çox istifadə olunan lüğətlərə, bəzi dillərdə isə ümumiyyətlə heç bir lüğətə daxil edilmir. Ona görə də, elmi ədəbiyyatda invektiv leksika anlayışının təyininə həm dar mənada, həm də geniş mənada yanaşmalar müşahidə edilir, invektivlərin fərqli təsnifləri aparılır. Dar mənada invektiv leksika təhqir növü adlandırılır. Geniş mənada isə invektivlər verbal təcavüz kimi qiymətləndirilir. Təhqir və verbal təcavüz anlayışları yalnız leksik səviyyə ilə məhdudlaşdırıla bilməz. Çünki hər hansı sözün mövcudluğu özlüyündə nə təqir, nə də verbal təcavüzlə bağlı deyildir. Hər

iki hadisə ünvanlanma, eləcə də saymamazlıqla əlaqələndir. Əgər invektiv leksika kiməsə ünvanlanırsa və predikativ konstruksiya ilə canlandırılırsa təhqir və saymamazlıq faktları üzə çıxır. Cəmiyyət üzvləri arasında invektiv leksikaya aid ədəbsiz sözlər işləndikdə və bu sözlər konkret olaraq bu üzvlərdən heç birinə ünvanlanmırsa, bu halda eşidənlər, dinləyənlər sayə alınmır, onlara hörmətsizlik edilir. Başqa halda birinə qarşı ünvanlanmış ədəbsiz söz başqalarının, kənar şəxslərin yanında dilə gətirilsə, onda həmin sözün ünvanlandığı şəxs təhqir edilir, bu prosesin başvermə məqamında iştirak edən kənar şəxslərə isə hörmətsizlik baş verir. Beləliklə, invektiv leksikanın nitqdə işlənmə situasiyası bu leksikanın qiymətləndirilməsində rol oynaması faktı təsdiqini tapır.

İnvektiv leksikanın söz səviyyəsində təsnifi də xüsusi önəm daşıyır. Bu, invektiv leksik qatı təşkil edən sözlərin müəyyən prinsiplər üzrə qruplaşdırılmasıdır. Rus dilçiliyində invektivlərin aşağıdakı qrupları fərqləndirilir: 1) ana söyüşləri, ədəbsiz sözlər; 2) üslubi neqativ sözlər (slenqlər, jarqonlar, vulqarizmlər, loru sözlər, dialektizmlər); 3) kobud, loru, söyüş sözləri; 4) mənfi qiymətləndirmə və nifrət modallığına malik ədəbi leksika [11, s. 84].

Məlumdur ki, ümumi emosional vəziyyəti və neqativ münasibəti ifadə etmək məqsədilə dildə insanı başqa predmet və obyektlərlə eyniləşdirmə səciyyəsi daşıyan nitq aktlarından istifadə olunur. Məsələn, *qoyun, eşşək, kötik, ilan, həşarat, soxulcan, öküz, mal, heyvan, tülkü və s.* Ayrılıqda götürüldükdə bu sözlər dilin ümumişlək leksik qatına daxil olan, müəyyən denotatları ifadə edən sözlərdir. Onların hər biri lüğətlərə daxil edilir və nitqdə istifadə edilir. Lakin bu cür leksik vahidlərin eyniləşdirmə üçün istifadə edilməsi başqa məzmun kəsb edir, insanı təhqir edir, onu alçaldır və s. bu cür hallarda invektiv leksika konkret fərdə ünvanlanır, fərdə müəyyən neqativ keyfiyyət şamil edilmiş olur. Belə ifadələrin linqvistik təhlili onların universal mədəni dəyər daşması, qəzəbi, düşmənçiliyi, nifrəti ifadə etməsi faktlarını aşkara çıxarır.

İnvektiv leksikaya münasibətdə terminoloji sistemdə qeyri-sabitlik, qeyri-dəqiqlik müşahidə olunur. İnvektiv leksika “qeyri-normativ leksika”, “loru sözlər”, “vulqarizm”, “kentizm”, “slenqizm”, “jarqonizm”, “arqotizm”, “sosial dialekt”, “sosiyelektizm”, “kollokvializm”, “invektivizm”, “invektiv sözlər”, “invektiv leksika”, “kobud sözlər”, ədəbsiz sözlər”, söyüş sözləri”, “söyüşlər” kimi terminlərlə ifadə edilir ki, bu da terminoloji baxımdan qarışıqlıq əmələ gətirir. Şübhəsiz ki, qeyd edilən terminoloji variativlik yalnız terminologiyanın deyil, ümumilikdə linqvistikanın həllini tapmamış problemlərindən biridir. Bu problemin həlli, ilk növbədə, “invektiv leksika”, “qeyri-normativ sözlər”, “substandart vahidlər” anlayışlarını təyin etməyi və bundan sonra invektiv leksikanın təsnifini tələb edir. Sonuncu məsələ qeyri-standart leksikanın nıvlərini təyin etmək kimi də qəbul edilə bilər.

İnvektiv leksikanın təsnifi məsələsinin qoyuluşu yeni olmasa da, həllini tapmamış, aktual problemlərdən biridir. İnvektiv leksikanın təsnifi üçün onu əvvəlcə iki qrupa ayırmaq lazım gəlir: 1) ədəbi dilə daxil olan invektiv leksika; 2) ədəbi-dilə daxil olmayan leksika. Hər iki qrupa daxil olan leksika yarımqruplara bölünə bilər. Ədəbi dildə işlənən invektiv leksikanın aşağıdakı yarımqruplarını ayırmaq mümkündür: 1) şəxsin cəmiyyətin münasibəti baxımından neqativ fəaliyyət, məşğuliyyət, davranış sahibi kimi adlandırılmasını reallaşdıran leksik vahidlər (oğru, bandit, quldur, fırıldaqçı, cibgir, başkəsən, rüşvətxor və s.); 2) şəxsin neqativ fəaliyyət, məşğuliyyət sahibi olmasının ekspressiv çalarla nominasiya edilməsi vahidləri (xain, satqın və s.); 3) şəxsin vəzifə və peşəsinə görə neytral nominasiya edən leksik vahidlər (bürokrat, məmur, qəssab, alverçi və s.); 4) adresatın neqativ qiymətləndirilməsi üçün istifadə olunan zoosemantik metaforalar (madyan, eşşək, donuz, qoyun, köpək və s.); 5) şəxsi kiməsə və ya nəyəyə aid neqativ keyfiyyəti ifadə edən sözlə adlandırmada istifadə edilən sözlər (jaltaq, cibəgirən, iküzlü və s.); 6) neqativ mənəli kobud sözlər (əclaf, səfeh, əbləh və s.). Fikrimizcə ayırdığımız bu altı qrup, ədəbi dildə işlənən invektiv leksikanın bütün qruplarını əhatə etmir. Eyni zamanda bu qruplara daaxil olan sözlərin təhlili invektivləri yalnız leksik vahidlərlə məhdudlaşdırmağın düzgün olmadığı da aşkara çıxarır. Söz birləməsi və frazeoloji vahid şəkilli invektivlər də az deyildir.

İnvektivlər dünyanın dil mənzərəsinin nüvəsini təşkil edən konseptlərlə birbaşa bağlılığa malik olub xalqın çoxəsrlik həyat təcrübəsindən qaynaqlanan vahidləri əhatə edir. Dilin invektiv leksik qatında leksikaya aid proseslər gedir. Bəzi invektivlər köhnəlir, arxaikləşir, yeniləri yaranır. Dil başqa dillərdən invektivlər ala bilər və bu da alınma invektiv leksik qatının mövcudluğunu təsdiq edir.

İnvektiv leksika bütün dilərdə mövcud olub leksik səviyyədə dil universalisi sayıla bilər.

İngilis dilində vulqarizmlər iki əsas qrupda birləşdirilir: 1) qarğış və andlar; 2) söyüşlər [12, s.206-207]. Təbii ki, birinci qrup vulqarizmləri birbaşa invektiv leksika qrupuna daxil etmək olmaz. Andlar üçün invektivlik səciyyəvi deyildir. Lakin andlar invektivin ünvanlandığı sintaktik konstruksiyalarda və yaxud onların yaxın ətrafında işləndikdə invektivlik dərəcəsini artırır. Bu cəhət invektivlik dərəcəsi anlayışını daxil etməyə imkan verir. Şəxsin təhqir olunması ilə onun hərəkətinin, fəaliyyətinin neqativ qiymətləndirilməsi arasında fərq vardır. Ona görə də, invektivlərin bəziləri yalnız neqativ qiymətləndirməyə xidmət etdiyi halda, bəzilərinin birbaşa təhqir kimi qəbul edilə bilər. Lakin bu hallar və invektiv leksikanın bu cür tsnifi haqqında tədqiqatlar, demək olar ki, az aparılmışdır. İnvektiv leksikanın qeyd olunan semantik xüsusiyyətləri hüquqşünaslıqda daha çox araşdırılır. Hüquqda şəxsin şərəf və ləyaqətinin alçaldılması, onun təhqir olunması kimi halların təyini zamanı invektiv leksikanın semantik xüsusiyyətləri ön plana çəkilir və müxtəlif aspektlərdən təhlil edilir. İnvektivlərin ekspressiv sözlər qrupuna daxil olması faktı da bu cəhətdən özünü aşkar göstərir. Tədqiqat üçün daha bir maraqlı cəhət invektivlərin emosional gərgin vəziyyətdə işlədilməsinin daha geniş yayılması ilə bağlıdır.

İnvektivlərin daha düzgün təsnifi məqsədilə, hər şeydən əvvəl, onların toplanması tələbini ortaya atır. Bəzi dillər üçün invektiv leksika, qeyri-normativ sözlər lüğətləri tərtib olunmuşdur. Bu cür lüğətlər invektiv leksikanın tədqiqi və təsnifi üçün əsaslı material bazası sayıla bilər.

Ədəbiyyat

1. Slovari i lingvostranovedeniye. M.: 962, 667 s.
2. Dəmirçizadə Ə.M. Azərbaycan dilinin üslubiyyatı. -Bakı: Azərtədrisnəşr, 1962, 268 s.
3. Cəfərov S.A. Müasir azərbaycan dili (leksika). - Bakı: Maarif, 1970, 235 s.
4. Kukhareno V. Seminars in Style. -Moscow: Higher School Publishing House 1971, 183 p.
5. Moroxovskiy A.N., Vorobyova A.N., Lixosherst N.İ. Stilistika anqliyskoqo yazıka. Kiyev, Visha shkola, 1984, 247 s.
6. Shanskiy N.M., Leksikologiya sovremennoqo russkoqo yazıka. M.: Nauka, 1972, 364 s.
7. Həsənov, H.Ə. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. - Bakı: Maarif, 1988, 306 s.
8. Xəlilov, B.Ə. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası.- Bakı: Nurlan, 2008, 441 s.
9. Qurbanov A.M. Müasir Azərbaycan ədəbi dili. I cild. -Bakı: Maarif, 2003, 438 s.
10. Teliya V.N. Chelovecheskiy faktor v yazıke: Yazıkovıye mekhanizmi expressivnosti. M.: Nauka, 1991, 214 s.
11. Jilvis V.İ. Pole brani. Skvernosloviye kak sosialnaya problema v yazıkaö i kulturakh mira. M.: Ladomir, 2001, 349 s.
12. Hacıyeva U.D. A Guide to English Stylistics. - Baku: ASPU, 2010, 341 p.

Rəyçi: prof. A.Abbasov

Göndərilib: 13.02.2022

Qəbul edilib: 14.03.2022